

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ СПОРТИВНИХ ЗАХОДІВ

Стаття присвячена аналізу теоретичних і прикладних засад психологічного забезпечення спортивно-масових заходів. Розглядаються напрямки забезпечення правопорядку і безпеки під час проведення масових заходів. Обґрунтовуються доцільність та технології психологічної підготовки стюардів стадіонів для ефективного попередження деструктивних процесів серед вболівальників.

Ключові слова: психологічне забезпечення, масові спортивні заходи, безпека, психологічна підготовка стюардів.

Статья посвящена анализу теоретических и прикладных основ психологического обеспечения спортивно-массовых мероприятий. Рассматриваются направления обеспечения правопорядка и безопасности при проведении массовых мероприятий. Обосновываются целесообразность и технологии психологической подготовки стюардов стадионов для эффективного предупреждения деструктивных процессов среди болельщиков.

Ключевые слова: психологическое обеспечение, массовые спортивные мероприятия, безопасность, психологическая подготовка стюардов.

Актуальність теми. Культурно-масові, спортивні заходи мають велике значення в сучасному соціальному житті. Фундаментальні цінності, нерозривно пов'язані із самою сутністю спорту, здатні перетворити його на ефективний механізм для передачі та поширення ідей миру, терпимості і поваги до опонентів, незалежно від етнічних, культурних, релігійних, політичних розбіжностей. Спортивно-масові заходи також задовольняють потреби окремої особистості у спілкуванні, активному відпочинку, емоційній розрядці, колективному переживанні успіхів улюбленої команди.

Нова якість проблеми громадської безпеки під час організації та проведення культурно-масових, спортивних заходів пов'язана з розвитком інтересу до спортивно-масових видовищ, з необхідністю значної економічної підтримки великих спортивних і видовищних комплексів, які стають прибутковими лише за наявності багатотисячної аудиторії, що вже в умовах обмеженого простору стадіону являє собою джерело підвищеної небезпеки.

Трансформація спільноти відвідувачів стадіону в агресивний натовп можлива під впливом цілого ряду факторів: світлові та звукові ефекти, безпосередня фізична близькість, емоційно насичені ситуації матчу. Всі вищезазначені моменти характерні для спортивно-масових заходів, створюють своєрідний фон "наркотизації", коли значно зростає навіюваність, раціональний контроль за поведінкою гальмується та підвищується

можливість імпульсивної поведінки вболівальників [1].

Загальна світова тенденція останніх років свідчить про зростання насильства та екстремізму в суспільстві, а футбольне хуліганство, взагалі має відверто агресивний і протиправний характер. Некеровані фанати стали проблемою в усьому світі: спроби прорватися на поле і зірвати гру, порушення громадського порядку, які нерідко характеризуються зухвалістю та жорстокістю, заподіянням матеріального збитку стадіону та майну громадян, призводять до травмування і навіть загибелі молодих людей, нанесення фізичних пошкоджень громадянам й до психологічних травм.

Існує й реальна можливість переростання футбольного хуліганства в екстремізм – у прояви неофашизму, расизму, антисемітизму або ксенофобії які ще більшою мірою здатні провокувати масові заворушення і трагедії, подібні до ейзельської (в 1985 р. на бельгійському стадіоні «Ейзель» у результаті масового безладу загинуло 39 осіб). Масові зіткнення фанатських угруповань можуть призвести до ще більш негативних наслідків – дестабілізації внутрішньо-політичної ситуації, підриву міжнародного авторитету країни [2].

Отже, безпека на стадіоні є першочерговим завданням для організаторів культурно-масових, спортивних заходів та потребує ефективних законодавчих, організаційних, інформаційних та інших інструментів протидії насильству у футболі, попередження екстремальних ситуацій. Науково обґрунтована система

психологічного забезпечення проведення масових спортивних заходів являє собою найважливіший елемент попередження групових порушень громадського порядку та трагічних випадків під час футбольних матчів.

Метою статті є аналіз проблем організації масових спортивних заходів в контексті їх безпечного проведення, а також теоретичне та прикладне обґрунтування засад психологічного забезпечення спортивно-масових заходів та психологічної підготовки стюардів стадіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Екстремальність є однією з характеристик діяльності співробітників стадіонів, які відповідають за безпечне проведення спортивно-масових заходів. До екстремальних умов їх діяльності належать наступні: підвищена відповідальність, необхідність оперативності реагування, наявність як передбачених, так і неочікуваних перешкод для виконання завдання; в окремих ситуаціях має місце дефіцит часу й інформації для прийняття рішення, психологічний тиск, небезпека для життя і здоров'я.

Вітчизняними і зарубіжними вченими проводилися фундаментальні та прикладні дослідження, спрямовані на вивчення різних аспектів функціонування та підготовки людини до дій у надзвичайних умовах (М. Зукерман, І. Котенев, В. Лебедев, В. Мицкевич, О. Тімченко та інші) [3;4;5]. Фундаментальне дослідження особистісно-професійного розвитку фахівців екстремальних видів діяльності засобами психологічного тренінгу здійснене В. Лефтеровим [6].

Аналіз вітчизняних і закордонних літературних джерел показав, що, попри наявність окремих праць, проблемі функціонування цілісної системи психологічного забезпечення діяльності в екстремальних і надзвичайних умовах приділяється ще мало уваги. Крім того більшість дослідників звертається до розробки елементів системи психологічного супроводу діяльності правоохоронців. Залишається відкритим питання, чи доцільні вищезазначені дослідження для психологічного забезпечення проведення спортивно-масових заходів. Отже, проблеми розробки системи психологічного супроводу безпечного проведення спортивних заходів

на сьогоднішній день не є достатньо розробленими.

Виклад основного матеріалу.

Спортивні видовищно-масові заходи в останні десятиліття поступово перетворюються на цілу індустрію, а їх організація стає все більш складним і багатограним процесом. За масовістю відвідування і ступенем впливу на стан громадського порядку найбільшу складність для організаторів представляє проведення спортивних ігор, таких, як футбол і хокей.

Необхідність здійснення заходів психологічного забезпечення організації та проведення спортивно-масових заходів обумовлюється наявністю специфічних умов його проведення, впливу на його учасників різноманітних факторів. Становлення цілісної системи психологічного забезпечення відбувається поступово в контексті сучасних вимог до організації спортивно-масових заходів та відповідно до розвитку загальної, соціальної, юридичної психології, психології праці, психології діяльності в особливих умовах. Вивчення накопиченого світового досвіду організації спортивно-масових заходів, проведення науково обґрунтованих психологічних досліджень та узагальнення отриманих результатів повинні сприяти вдосконаленню та оптимізації системи психологічного супроводження проведення спортивних заходів.

Організація масових спортивних заходів ґрунтується на наступних принципах: законність; повага до прав і свобод людини і громадянина; взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організаторів масових спортивних заходів, власників і адміністрації об'єктів, а також об'єднань громадян при їх проведенні; відповідальність організаторів масових спортивних заходів.

Основними напрямками світової практики забезпечення правопорядку і громадської безпеки під час проведення масових заходів на фізкультурно-спортивних спорудах виступають:

1. Формування культури поведінки футбольних вболівальників. Проведення виховної та роз'яснювальної роботи з відвідувачами, особливо з молоддю і підлітками, пропаганда порядку і правил поведінки учасників, глядачів з використанням наочної агітації, відео, радіотрансляційної мережі тощо. Важливу

роль у формуванні культури поведінки футбольних вболівальників відіграють й засоби масової інформації. Особливого значення сьогодні набуває формування у населення розуміння необхідності проведення заходів щодо забезпечення правопорядку і громадської безпеки та підвищення рівня гласності в цій сфері.

2. Створення умов для проведення масових спортивних заходів - розробка і впровадження системи сертифікації фізкультурно-спортивних споруд; розробка та впровадження системи ліцензування спортивних клубів та інших організацій, що проводять масові заходи. У вимогах до безпеки ФІФА зазначено: «Забезпечення безпеки всіх, хто користується футбольним стадіоном, має стати першочерговим завданням при проектуванні та експлуатації стадіону, незалежно від рівня фінансового забезпечення» [7]. Масові заходи проводяться тільки на спортивних спорудах і у спеціально відведених місцях, що офіційно прийняті до експлуатації при найсуворішому дотриманні всіма організаціями відповідних інструкцій, правил, вимог, нормативних актів. Тобто, сама споруда стадіону, її інвентарне забезпечення повинно відповідати сучасним вимогам безпеки та комфорту. Так, для екстреної евакуації заповненого стадіону "Донбас-Арена", а це 51 504 місць, буде потрібно всього 8 хвилин [8].

3. Здійснення структурної перебудови процесу управління та організації забезпечення правопорядку і громадської безпеки під час проведення заходів на фізкультурно-спортивних спорудах, розробка нових організаційно-управлінських рішень, впровадження нових технологій, спрямованих на створення ефективної системи проведення таких масових заходів. Стаціонарні телекамери з поворотними пристроями, які стежать за всіма підходами до стадіону і зонами загального користування всередині і ззовні стадіону — одне з новітніх досягнень техніки, які використовуються при організації спортивно-масових заходів.

4. Підготовка кадрів та підвищення кваліфікації працівників, які забезпечують правопорядок, громадську безпеку та експлуатаційну надійність фізкультурно-спортивних споруд.

В період підготовки до Євро-2012 було створено новий для нашої держави інститут

стюардінгу. Як засвідчує офіційний тлумачний словник футбольної термінології УЄФА, «стюард - це будь-яка особа, яка працює на стадіоні на основі трудової угоди або на добровільній основі, в обов'язки якого входить забезпечення правопорядку та безпеки глядачів, VIP / VVIP, гравців, офіційних осіб і будь-якої особи на стадіоні» [9]. Використання стюардів має виключно важливе значення, бо цей позаштатний співробітник стадіону, в першу чергу, націлений на створення атмосфери захищеності і комфорту на стадіоні. Результати впровадження європейського досвіду стюардінгу вже дали позитивний результат. Так, на думку адміністрації стадіону «Донбас-Арена», саме завдяки роботі стюардів серед відвідувачів значно зросла кількість представниць жіночої статі, на матчі стали ходити цілими сім'ями з маленькими дітьми [8].

Серед завдань діяльності стюардів і робота по роз'ясненню та контролю виконання правил стадіону. Проблемою виконання цього завдання стає ситуація, коли відвідувач поводить себе агресивно, чи знаходиться у стані алкогольного сп'яніння. А агресія футбольних фанатів досить часто, в першу чергу, орієнтується саме на представників служби охорони стадіону та стюардів, бо вони є перешкодою для вчинення хуліганських дій чи порушень громадського порядку як на стадіонах, так і поза їх межами.

Основною метою психологічного забезпечення проведення спортивно-масових заходів є дослідження особливостей діяльності охоронців громадського порядку, визначення психологічних чинників її ефективності, виявлення й формування вимог щодо індивідуально-психологічних якостей спеціалістів служби безпеки та відділу стюардінгу. Психологічне забезпечення реалізується через комплекс управлінських, соціально-психологічних, психологічних і психофізіологічних заходів. Система психологічного забезпечення діяльності включає такі основні підсистеми: професійно-психологічний відбір кадрів, загальна та психологічна підготовка до діяльності, психологічний супровід та допомога.

Головне завдання психологічного відбору - оцінка професійної придатності кандидата і прогноз ефективності його діяльності, в тому числі в екстремальних умовах. Професійну придатність закономірно

розглядати як сукупність соціально-психологічних, психічних і психофізіологічних властивостей людини, необхідних і достатніх для ефективного виконання професійної діяльності в тому числі і в екстремальних ситуаціях. Психологічний відбір для діяльності включає соціально-психологічне вивчення особистості (безконфліктне спілкування, толерантність, конфліктостійкість, рівень розвитку емпатії), психологічне (самооцінка, тривожність, здатність до самоорганізації, емоційна стійкість, адаптивне мислення, когнітивний стиль, самоконтроль, тощо), психофізіологічне обстеження (стресостійкість, невротизм, астенічність тощо) [10; 11; 12].

Психологічна підготовка – це спеціально організований цілеспрямований процес формування професійно важливих якостей – комунікабельність, толерантність, оцінка й прогнозування поведінки вболівальників, адаптивність до стресу; і професійно важливих знань, умінь і навичок – психологічних закономірностей масовидної поведінки, адаптивної копінг-поведінки, управління дезадаптивними станами, що виникають в екстремальних ситуаціях професійної діяльності. Результатом психологічної підготовки є спеціаліст, який вміє через ефективне спілкування з відвідувачами, вирішувати професійні завдання, не піддається на провокації з боку агресивно налаштованих учасників заходу, готовий до ефективних дій навіть в умовах професійного стресу й ризику з мінімальними витратами власних адаптивних ресурсів.

Незважаючи на відбір та підготовку персоналу, необхідно постійно здійснювати психологічний супровід стюардів. Психологічний супровід – це цілісна й комплексна системи соціальної, інструментальної й емоційної підтримки, яка реалізується в межах системи психологічного забезпечення та включає в себе – контроль, моніторинг, регуляцію й оптимізацію психічних і психофізіологічних станів, мобілізацію адаптивних здібностей до стресу [13].

При побудові системи професійної підготовки стюардів на «Донбас-Арені» було прийнято рішення здійснювати її у вигляді ретельного первісного відбору кандидатів, для яких потім проводились

спеціалізовані теоретичні лекції в поєднанні з практичними тренінгами та заняттями в групах. На стадіоні «Донбас-Арена» була реалізована програма підготовки стюардів з урахуванням вимог до професійних якостей стюардів, а саме:

1) професійна компетентність (знання та досвід роботи в даній області);

2) здатність керувати людьми (лідерські якості, здатність максимально використовувати можливості співробітників за допомогою правильних дій, чітко формулювати задачі);

3) відповідальність (самоконтроль, неупередженість, лояльність, самокритичність);

4) мотивація досягнення успіху (енергійність, ініціативність, здатність до наполегливої роботи, націленої на результат);

5) оперативне мислення (здатність до продукування ідей, гнучкість мислення, здатність знаходити нетривіальні рішення);

6) тенденція до розвитку і змін (бажання розвиватися, здатність бачити необхідність прийняття рішень і припускати шляхи розвитку);

7) комунікативні та організаторські здібності (здатність спілкуватися з людьми, слухати і чути клієнтів «Донбас-Арени»);

8) стресостійкість [8].

В червні 2012 року після проведення на донецькому стадіоні «Донбас-Арена» ігор Євро-2012 були опитані стюарди та працівники служби безпеки цього стадіону. Серед складних завдань своєї діяльності охоронці порядку «Донбас-Арени» назвали, в першу чергу, роботу по роз'ясненню та контролю виконання правил стадіону, особливо з агресивними, або у стані алкогольного сп'яніння відвідувачами. Більшість стюардів не завжди вміють правильно виходити зі стресових станів, коректно поводити себе в конфліктних ситуаціях, переборювати почуття страху, внутрішній розлад. Особливо внутрішньо напружено вони сприймають ситуації взаємодії з представниками експресивних груп вболівальників, що, у свою чергу, може ще більше підвищувати рівень збудженості у натовпі.

Враховуючи це, підготовка стюардів до охорони громадського порядку під час проведення спортивних заходів має здійснюватися з урахуванням не тільки специфіки виконання професійних завдань,

але і знання механізмів формування натовпу, засобів запобігання його утворенню. Особливо важливо розвивати у працівників відділу стюардінгу навички ефективної комунікації з представниками неформальних молодіжних угруповань, уміння чинити ефективний вплив на громадян, футбольних уболівальників, виділяти лідерів (підбурювачів) натовпу, запобігати масовим порушенням громадського порядку.

Але всі методи психологічної підготовки будуть мало ефективними без свідомої позиції та активної діяльності самого працівника. Важливо створити умови для осмислення особистого професійного досвіду та досвіду більш досвідчених колег, особливо, якщо мова йде про виконання професійних задач в екстремальних умовах. Необхідним є не тільки засвоєння знань, але й формування готовності до їх реалізації в ході вирішення професійних задач. Ефективним засобом підготовки та подальшого розвитку професійної компетенції стюардів є тренінг. Використання матеріалів відео спостереження стадіону дозволять наочно розглянути переваги і недоліки різних типів поведінки, допоможуть націлити працівника на глибокий самоаналіз, відпрацювати алгоритми ефективних дій в певних ситуаціях. Отже, вважаємо за доцільне використовувати в процесі підготовки стюардів такий тренінговий метод, як відеоаналіз.

Психологічна допомога стюардам може здійснюватися різними засобами від глибинного інтерв'ю до технік соціально-психологічного тренінгу. Основним методом надання групової психологічної допомоги є психологічний дебрифінг, який дозволяє мінімізувати негативні психологічні наслідки травматичного стресу й запобігти розвитку симптомів адаптаційного розладу [14].

Організаційна структура психологічного забезпечення проведення спортивно-масових заходів передбачає використання базових управлінських функцій: аналіз, прогнозування, планування, організація, регулювання, контроль, які використовують психологічні знання, методи і прийоми психологічного впливу, спрямовані на вдосконалення роботи з персоналом та підвищення якості вирішення їх професійних завдань.

Висновки. До проблем організації масових спортивних заходів в контексті їх безпечного проведення слід віднести такі: відвідувачі цих заходів перебувають у безпосередній фізичній близькості, мають спільний об'єкт зацікавлення та взаємопов'язані схожим емоційним станом, що створює передумови переростання наявної спільноти уболівальників в натовп; достатня кількість уболівальників, особливо з числа фанатів прагнуть отримати гострі відчуття, і деколи намагаються досягти цього будь-якими способами (скандали, бійки, сп'яніння тощо). Отже, під час проведення існує потенційна небезпека щодо виникнення конфліктних ситуацій, паніки і, навіть, жертв. Некомпетентні дії з боку працівників стадіону з служби безпеки та стюардів, які, на сьогоднішній час, не володіють знаннями закономірностей масовидної поведінки, не завжди вміють правильно виходити зі стресових станів, коректно поводити себе в конфліктних ситуаціях, можуть підвищувати рівень збудженості у натовпі та стати провокуючим фактором.

Ключовими завданнями психологічного забезпечення проведення спортивно масових заходів є:

- пошук оптимальних засобів професійного відбору людей, які зможуть ефективно спілкуватися з відвідувачами для вирішення професійних завдань, швидко реагувати в нестандартних ситуаціях, не піддатися на провокацію з боку агресивно налаштованих учасників заходу;

- впровадження сучасних психопедагогічних технологій підготовки персоналу стадіонів, створення ефективної системи психологічної підготовки спеціалістів відділу стюардінга, яка б сприяла формуванню психологічно грамотного працівника, з високим ступенем розвитку психологічної стійкості, володінням знаннями соціально-психологічних характеристик масовидної поведінки, вмінням здійснювати ефективне прогнозування деструктивних процесів в натовпі та запобігати масовим заворушенням;

- відбір та апробація ефективних методів психологічного супроводу та допомоги спеціалістам відділу стюардінгу, особливо в екстремальних і надзвичайних ситуаціях професійної діяльності.

Література

1. Почепцов Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. – Киев: Ваклер, 2000. – 352 с.
2. Печериця С. Загрози екстремізму для національної безпеки та національних інтересів України під час проведення ЄВРО-2012 / Запобігання радикалізації і тероризму: міжнародний досвід і національний вимір: зб. матеріалів «круглого столу» / за ред. М. Г. Гуцало. – К.: НІСД, 2012. – 104 с.
3. Котенев И.О. Методика социально-психологической диагностики уровня психической адаптации-дезадаптации: учебно-методические материалы по курсу «Экстремальная психология» / И.О. Котенев. – М.: Академия МВД РФ, 1994. – 111 с.
4. Лебедев В.И. Личность в экстремальных условиях / В.И. Лебедев. – М.: Политиздат, 1989. – 303 с.
5. Мицкевич В.А. Формирование психологической устойчивости сотрудников ОВД. «Проблемы безопасности личного состава ОВД» / В.А. Мицкевич. – Минск, 1992. – 188 с.
6. Лефтеров В.О. Психологічні тренінгові технології в органах внутрішніх справ: монографія: в 2-х т. / Лефтеров В.О. – Донецьк: ДЮІ, 2008. – Т. I: Методологія психотренінгу та його використання у професійно-психологічному розвитку персоналу, задіяного в екстремальних видах діяльності. – 2008. – 242 с. – Т. II: Психотренінг в ОВС: практичний досвід, організація проведення та перспективи подальшого впровадження. – 2008. – 286 с.
7. Футбольные стадионы. Технические рекомендации и требования. 5-ое издание. 2011 год – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.slideshare.net/apimenov/fifa-12966648>
8. Особенности программы подготовки стюардов на "Донбасс Арена"/ stadiums.at.ua – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://stadiums.at.ua/news/2013-02-14-11294/>
9. Регламент ФИФА по охране правопорядка и обеспечению безопасности стадионов — [Электронный ресурс]. – Режим доступа: pandia.ru/text/77/375/16032.php.
10. Кокурин А. Психологическое обеспечение экстремальной деятельности // Развитие личности, 2004. - № 4. – С. 190 - 204.
11. Короленко Ц. П. Психофизиология человека в экстремальных условиях. – Л., 1978.
12. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Теорія і практика професійного психологічного відбору: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ніка-центр, 2006. - 580 с.
13. Розов В. Психологічне забезпечення діяльності в екстремальних ситуаціях – [Электронный ресурс] – Режим доступу: politik.org.ua.
14. Бодров В. А. Психологический стресс: развитие и преодоление. – М.: ПЕР СЭ. – 2006 – 528 с.

Servachak O., lecturer

THE THEORETICAL AND PRACTICAL FOUNDATIONS OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR MASS SPORTS ACTIVITIES

The article analyzes the problems of the organization the of mass of sports activities in the context of their safe holding, as well as theoretical and practical foundations of psychological support for sports events. The necessity of the psychological support of the organization and holding sports events due to the presence of specific conditions of its holding, the impact on the participants the various factors. Considers the structural components of psychological support - professional selection of specialists, their psychological training, support and assistance, especially in extreme situations. Describes the expediency and technology of psychological training the stewards of stadiums for the effective prevention of destructive processes among fans.

Keywords: psychological support, mass sports activities, safety, psychological training of stewards.